

לספרות, אצנות ועיון

ילדות מרוקאית

מאת ירון גולד

עוזיאל חזן, ארמנר, נובלה מרוקאית, ספרית המועלים, 1981, 236 עמ'.

אלת המול לא ליוותה מספיק את הספר הקטן והנעים שלפנינו שהופיע לפני כחצי שנה. זהו לפחות הררי שם שמעוררות ההגות עליו בקריית ספרותנו. למי הן אפשר לשער כי תרדמת העורף אותה במבקר רים רבים וטובים, אלו שקועים בקריאה נבלות וסרי סורים של מחברים מוכרים יותר, שבאחוריהם ספרים הרבה. לפי הביוראטיה הקצרה המצויינת בעדו השני של הספר עולה כי לפנינו מעין ספר תיעודי וכיוראפי של צעיר שלפי הטרנסת החברתית באר צנו ורא. סיפור הצלחה: ילדות בקולנוקת ובר מאדוקו עד גיל עשר, מעברה, קיבוץ בעמק בית שאן, חזרה לקריית גת, הוגייסות לחיל הים, עבודה עם גיור סוליים, לימודים באוניברסיטה וצבונה כעורך דין.

אם נרצה נכלול לראות בנובלה שלפנינו הכרך לקובץ סיפורי זראשון של עוזיאל ארמנר. נביך חתה אל ירח כבוני, שבהם שירטט דמויות של יחרי דים שונים במארוקו וחלק ראשון מאוטוביוגרפיה חלקית שמעניין אם יהיה לה המסך שיחרוג מהחיי עוד הביורסי החלקי. מעניין - מפני שהנובלה הוידוית הרגשית שלפנינו מפועיה ומפיעה בחלק מגילוייה ונטיסוחיה מרחיבי הדעת. היא פיתחת בפני בני הארץ כמו החתום מטה ערוץ אמן להיכרות עם הווי של יהדות פמארת ופרימיטיבית. יהדות, שבשל סיבות שונות ומשונות, רק חלק ועום מהעילית החברתית שלה הגיע לארץ. יהדות, שאצפי שחלק ניכר ממנה חי באמצע המאה העשרים תחת השמעת המסורת והחיות והסביבה הערבית, שטרה על אוניות, על שמחת חיים, למעשה, זהו איננו סיפור על יהדות כללית, אלא על יהודים בה, דמויות אנושיות בסצי בים אנושיים. אין זה כתב-הנגה על יהדות מארוקו ולא כתב התקפה על הגויה, אי על הקליטה בארץ החדשה אחרי מלחמת השחרור ובהשפעתה. זהו - יותר מזה - דיווח אישי של מי שמספר לחומר ומגלה כי המציאות שעליה הוא מתרסק גרושה הפתעות ושינויים דרמטיים. הפניית הזקורים אל הווי שנמחה בסערות השגנות והבאת מנקודת מבטו של בן חיים הנטול יומרות דתיות ורוחניות, מונצות מהתיעוד ליהפך לעדות מנתחית ומתנשאת.

נמצא כאן הרבה דיגרסיות אגדתיות ואכזסיות - אך אלו משתלבות מאד בספור הכללי ואף שלא המיד הן מבריקות במיוחד ולרוב אינן גועזות וכפי עירות בעומקן - הן הופכות לחלק מהמציאות המתוארת ומעשירות את הסירות הרגיל. פירוש שיוי צא מכלל דיווח יבש ומעורר אמן בשל החתה תמי ציחי ורגשני. בשל המיוג המעניין בין סיפור אישי בעבר הרחוק לבין הנסיון התיעודי לחזור למארוקו לאחר עשרים וחמש שנה. מסע בעקבות הזמן האר-בוד ונסיון לתאר בחטף דיוקנאות של יהודי-מארוקו שדרכיהם הצטלבו בחיי ילד רגיל בארץ הולדתו מזה וממדינתו מזה. אין כאן יומרה להסקיע את הדב רים מריאליות, לעוות את המציאות, השימוש בסכני קות ספרותיות שונות, כגון הסיפור הארץ המחלק לפרקים, הרמה הלשונית, הגבוהה - ולעתים נכלי צת כלשהו - בתיאור, התיאלוגים הקצרים שחלקם טעוני הומור - אמורים לשרת את המסרה להביא לקורא עדות מעניינת וקריאה, לפתוח ערוץ ליהדות, שגם בניהם של יוצאיה עצמם כמעט ואינם מכירים אותה, מנקודות מבט שונות. חודמנות הגיגית למגשש בלתי-אמצעי.

ספק אם מי שידלגו על הנובלה יספידו יצירה ספרותית, מהפכית וחשובה, אך הם יחמיצו מיפ גש עם אחד מסיפורי הילדות המעניינים והאמינים ביותר שיצא בשנים האחרונות בארצנו. סיפור יל-דות שיש בו סממנים גוסטאליים, רומנטיים ורגשי גיים, שיש בו לעתים תוויים ישרים ובאנאליים כל-שהם, תיאורים שחלקם כרוכמים מדי ומעברים שחלקם שכלתניים ועשויים טרי. עם זאת - הם חושפים ילדות מעניינת שרובה עומרת בארץ המסל-מית הגדולה והמרימיטיבית ומקצתה - במדינת ישר אל בתחילת דרכה.

למעשה, מעמח מחבר הנובלה בין תווייתו במארוקו ובארץ אמצע שנות הארבעים ועד אמצע שנות התמישים - לבין הדי ביקור של שבעות אחי דים במארוקו כבוגר בתחילת שנות השלושים לחייו, הסיבת אל עולם שהיה כעבור עשרים וחמש שנים סיסקה לנובלת את המוטו המוכתמי המכאסי, הלירי והנפה שלה, לאמור: "כילדותך ברכות-הייתי נלווית הינך נוסע, נוסע אל אתרים שלך ושאינם שלך; ובכנרתך מוכרת-הסכחון ותנוקת-הרמיון אתה נם, נם מהם". הנסיון למצוא את עולם האתמול נידון לכישלון, אך הוא מעצים את החירות של המספר להמחיש את המרחק בינינו לבין אותו עולם ולגלות מקצת ממכאוביו בהחיה ביוקה לעבר. ההתרששויות שנות, הדמסיות והליריות כאחת משחורות בי פשטות ומספרות בפשטות בחן ובחוש מידה, ואלו אינן - למרות הכל, מעלות שסיפורים רבים, מהוקי צעים ומורכבים הרבה יותר, ניתנים בהם.

כל הגדרה של ילדותו של המספר בתווית כמו: ילדות קשה, או ילדות מאושרת - תוטעת לת העובדה שחלק מהמעשים הפרוזאיים נעשו באווירת שונה לחלוטין מהאווירה שבה אנו חיים כיום מאירת חלק מהתרששויות באור אקוטי, לעתים פנסימנטי לי ושיגרתו כלשהו, אך זאת מהתרסקות שאיננת מיוספת ואין בה התנשאות-ותוקפנית.

ההישג הקטן שבנובלה חמימה ולא יומרגית זאת בולם במיוחד על רקע החשדנות המלווה רבים ומובים למקרא סיפורי ילדות הגדושים בכחונת שכות לטמש גם כסיפורי מחאה נוסטאלגית על הצבר הרי חוק והמיוספה ולעתים הן בגדר סיפורים "בזמנים" שאינם תורגים מתיעוד משחתי. אם נרצה להרחיק לכת נציין, כי סיפור שכזה עשוי לעשות למען הנמקת היכרותנו עם אתרים מסאמיני יהדות מארוקו ועם המיפגש של אנשיה עם ההווה הישראלית - יותר מאשר ההכרות האוטנתית של אכירי הקרי מוח העדתי והחזרת עכרת המורה ליושנה הצלתתו של עוזיאל חזן - בו, הן במיוחד על רקע הטעם המר שהשאריו חלק מן. נות הילדות המוכרים לנו מנשים אחרים, אפשר לזככר את מעקשי, זכר רונציה אלו בהנמקת שונות כך, למשל, חלק מהר מספרים נכשלו במאמציהם לשחזר במרויסק ווסית מי ילדותם ובמבכיל - מחלומותיהם ומיונם. אלו כאלו יצאו מטושטשים וסחמיים, אך הוד מעלתה הפרספקי סיכה לא הספיקה להם כדי לשחזר תווית מעמיקה בסלות החחנחנות שסטנית ומתקתקה, אין איפוא סלא מה הגעתי אל הנובלה שלפנינו מתוך חשדנות עמרי כי שמחתי לי אחד משפט סיפורי ילדות החותרים לעורר הזדהות קלה בדרכים שיגרתיות ומלבד זאת, לחתים טרמפ" על הקיפוח העדתי המורחיה-האוסנתי כל כך במקומנו. לשמחתי לא מצאתי כאן עוד אחד מהחידוים למחצה ולמהדרין על ילד רך ויחיד וחולם, הנמנע מסוככניו המוסיפטיים, מהגורל המי טלמלו - או אחד מהאם סיפורי החברות על ילד המיפאס לו נתיב עצמאי להצלחה ולמימוש עצמי במציאות מנתכלת.

במאמר מוסגר נגלה כי חלק ניכר מסיפורי היל-דות של מספרים ישראלים, שנוף הולדתם והינכם שונה מכלו בין שתי ימרות מועזות לשרענות, האי חת - ליהפך לתיעוד מרחק ואמין של תווית ראי שונות שיש בהן גילויים חברתיים בוגרים והשנייה - להמחיש במירקס אמנותי התורג סריוות שוסף הוויית עולם, אוטונומית" גם ללא השמאחה למצי אית, הנוצאה: הם אינם מרחקים ואמינים למדי המתיעוד והם אינם מגלים חשדות ונצורות במירקס האמונותי והרעיוני. למיאת עין אין קושי למינג גם את הנובלה שלפנינו במגירה זאת, אלו שמחסי שים מיגבלות לא יצטרכו להרחיק עדותם. כך, למי של, לעתים מצטייר הרושם כי חלק ניכר מהדמויות נשארות משרטטות בתמציתית רבה, כמו בשיתה מסופרתת יותר מאשר ביצירה אמנותית תחורת לעומק. אין כאן דמויים ססעוים, כדברים מסאמיני טינים וכרי וכו', ואולם, מה שיש כאן הוא מעניין וממשי הן במרכיביו והן בניסוחיו. למעשה, בתשד הית חזיתיו של ארמנר - המחלגל לשמח שונים כמו עמרים (אצל סבו) וגיערא (בארץ) נמצא את

הצלחת הנספרת של ילד שטריו התגרשו משם סכור ללידתו. מבחינה זאת, לפנינו סיפור של ילד גירוסין הנש בין חיי עם אפר וכעבור שנים בן זוגה החוש לבין אכיר-מליוו, ואגב כך יוצא לחיים. יותר משיש כאן מעקב מילודרמטי אחרי התפתחות כתולדה מסופוסים עם דמויות ותוויות שונות, יש כאן תיאור הנכיס הקסנים של הילדות כהמיפגש בכפר השאנו אצל רסכ שחייו שונים כל כך מהחיים בעיר, דרך קשיי הלימוד היכש כבית הספר, סיפורי האהבה הקסנים, הנגים ועם זאת חניי נים לילדות שונות, משחקי הילדות המיוחדים וכר, רק כרבע מן הנובלה מוקדש למיפגש הישיר עם הצילם החדש בארץ: בעיירת הפיתוח ובקיבוץ. וחי לק המצתי זה רפגש לא פחות מקודמו - למרות שלצתים אין בו רפחש כפנונית אחידה, ואולם, הרי המציאות בארץ לא רק שמעומתת וגולשת גם לחל-קום הראשונים בנובלה, היא נמצאת גם בהשוואה בין העבר הרחוק וגלגולי הרמיפות לארץ ולצרפת אחרי עקירתם ממארוקו.

המספר חושף בספר זה הרבה מהסערות הקסנות במארוקו, שיש בהן רובד אגדתי ומציאותי כאחד. לעתים, קשה שלא להרגיש עד כמה אפילו מי-

עוזיאל חזן

שים פרימיטיביים נושמים משהו אמין ואלמנטרי, כאלו הם, למשל, הסיפורים על נישואיה : אמו של ארמנר, כיצד הכירה אותה הצעירה אה, בעלה המבוגר, ותייהם הקשים הרחוקים מאידיאליזציה מחקתקה, לעתים, כמבלי משים, מעלה המספר קומי דיות אנושיות הגדושות התפרצויות רגשניות ועלכו"נה טבעים ללב ומגוחכים כאחד. כאלו הם, למשל, היהסיה המיוחדים בין הילד לאביו הצעיר הגרוש והי הולל, או היהסיה המרכבים הגרמזים בין האם וסרי כבית וכו'.

אהבתי במיוחד קטעים רגשים המפגינים רבישות נוכח הישעויות שזכתה, כך, למשל, בתיאור בוקר העליה לארץ, נמצא סיסקה רגשנית למדי ועם זאת אמינה במרטייה הקצרים:

"חיספה, קיר תלויה בצלע חרי, הוטל עונן - הקצו האחרון, דולכי הרציפים ועובדי הנמל דיברו עברית, שונה מזו אשר ידעתה, שפתה של ארץ מאירה, שקצתה כהיה, קולה רם, ולשוניה חיה: שפה אותה ידעתי מפני-הסקרא ומסירורי-התפילות, מנתיי כתיחדשים" ומשירי מעורר, "דוררי, גבר הדור עליה כהתגנבות אל הכפנות, ניגש לנוסעים והציע להם לחמיר את הפראנקים שביריהם ללירות ישראליות, שני אנשים נרשאי סיכלים ריפסי את הכאים, לחסא אותם מריחה של גלות, ריה האכנה הוכיר לי את המקלחות העירוניות בקובלנקה, המנופרים פנו קתה לאולם הנוסעים, אל הרישומים והנסת החותמת, כפי כל נסל בעולם, חלופים וברכות נתלה לנהלים שבשיגי רח, קולים סרכנים שיאנו לעלות אל כליהרכב מקום הימצאותם של קרוביהם, אחרים עלו ללא היי-כום למשאיות המפתינות: אדם קשיח הסביר כי כירשאל אנו מצויים, והרי קרדשה ארמתה בכל אתר ואחר; המרכנים כיכרו את הקירבה למכריהם, שכי עיניהם קרדשים היו יותר, ואליהם נמשכו כלמננט, בתחורה של זרות ובידות, חנה קצה הדרך בארץ תרשהיישנה, ברגעים אלה קריון לא ניכר הלכי השינוי בסניו של דורת-מורה נכוד חז, (ט' 179).

בקטעי המיפגש עם התחיה השונה בארץ נמצא פחות קטעים סולקלוריים ויותר התמקדות בעימותים בין השולים המבוגרים והצעירים לבין הנסיבות החבי רתחת השונות והורות להם, דווקא העובדה שעוויי אל חזן נמנע מפתאח ישירה מדי, כשימוש בהכרי וות מנופחות, תרמכת לכך שהדברים נושאים אומי חוק, במיוחד נוגעים ללב בשני המרקים האחרונים העיפותים בין ארמנר-גיורא לבין התווי הקיבוצי, החיר לוני תחור לו אך הלא-מתגבר, נמצא כאן סיפור על אהבה נוספת המולידה בין חיתר סיטוס ותהיית על השינויים שחלו, ועוד דברים מעניינים שכמו תוכי עם במפגש לשוב אליהם.